

UDK 28-74:347.233(049.3)

Primljeno: 10. 01. 2025.

Stručni rad
Professional paper

Senad Ćeman

TEMELJI ŠERIJATSKOG STVARNOG PRAVA

(Husein Kavazović, *Šerijatsko stvarno pravo u ranim kodifikacijama šerijatskog imovinskog prava*, El-Kalem – Izdavački centar Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2024)

Knjiga *Šerijatsko stvarno pravo u ranim kodifikacijama šerijatskog imovinskog prava* autora Huseina Kavazovića još jedna je u nizu izuzetnih studija ovog alima i pravnika iz oblasti šerijatskog imovinskog prava. Nakon ranije objavljenih djela *Dvije kodifikacije šerijatskog porodičnog prava* (Sarajevo, 2012), *Kodifikacija šerijatskog građanskog prava na temeljima hanefijske pravne škole* (Sarajevo, 2019) te prijevoda i komentara djela Muḥammad Qadrī paše *Murshid al-Ḥayrān: Kodifikacija šerijatskog imovinskog prava* (Sarajevo, 2019), Husein Kavazović u knjizi *Šerijatsko stvarno pravo u ranim kodifikacijama šerijatskog imovinskog prava* koncizno i konzistentno razmatra najvažnija pitanja, definicije, karakteristike, podjele i pojmovlje hanefijske pravne doktrine u oblasti stvarnog prava. Kavazović na originalan način objašnjava ključne pojmove i principe, poput pravde, pravičnosti i solidarnosti, koji su temelj islamskog pravnog sistema. Pored mnoštva šerijatskih principa, načela, normi, pravila i izuzetaka ova publikacija upečatljivo i na način svojstven islamskim pravnicima ukazuje na svhu i smisao određenog šerijatskog propisa sa istančanim osjećajem za razotkrivanje razloga norme (*'illa al-ḥukm*). Ovakav pristup uglavnom nije metodološka matrica islamskih pravnih studija pisanih na bosanskom jeziku.

Autor je uspio vještijim korištenjem metoda analize i sinteze izvora Šerijata, islamske pravne misli, teorije šerijatskog prava i ranih kodifikacija hanefijske pravne škole čitaocu ilustrirati logičku povezanost i društvenu prijemčivost normi šerijatskog imo-

vinskog prava. Zahvaljujući tome naizgled zamršene pravne dileme šerijatskog imovinskog prava navedene u ovom radu nisu ostale nedorečene, naprotiv. Knjiga je metodološki uređena tako da je upućeni poznavaoici islamske pravne nauke mogu čitati kao odličan izbor tema, argumenata i propisa u oblasti šerijatskog imovinskog prava. U isto vrijeme studenti ili osobe koje se iz teorijskih ili praktičnih razloga žele upoznati sa osnovnim pojmovima, smislom i propisima šerijatskog stvarnog prava knjigu mogu čitati kao informativan, razlošan i razgovjetan sadržaj. Pored toga, knjiga je obogaćena citatima preuzetim iz najznačajnijih hanefijskih pravnih zbornika i dviju ranih kodifikacija hanefijskog fikha, osmanskog građanskog zakonika *Mağalla al-Ahkām al-‘Adliyyah* i privatne kodifikacije *Muršid al-Ḥayrān* poznatog egipatskog alima Muḥammad Qadrī paše. Navedene kodifikacije autor je ranije preveo, prokomentirao i objavio u izdanjima El-Kalema, što dodatno olakšava praćenje sadržaja studije. Zapravo, ova knjiga je unaprijeđena verzija komentara na navedene kodifikacije s fokusom na vlasništvo, upotrebu, korištenje i raspolaganje stvarima što ustvari jeste predmet šerijatskog stvarnog prava. Ponuđeni sadržaj knjige je dobro razrađena pisana elaboracija o imovini, vlasništvu i stvari sa mnoštvom primjera i obrazloženja što ga zasigurno preporučuje za uključivanje u silabuse predmeta Šerijatsko građansko pravo na fakultetima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. S druge strane, sadržaj studije popunjava prazninu u našoj literaturi islamske pravne misli i na jednom mjestu donosi glavna pitanja šerijatskog stvarnog prava.

Knjiga *Šerijatsko stvarno pravo u ranim kodifikacijama šerijatskog imovinskog prava* Huseina Kavazovića na 186 stranica B5 formata sadrži uvod, uvodno razmatranje o podjeli i karakteristikama šerijatskog stvarnog prava, šest poglavlja, zaključna razmatranja i popis literature. Izdavač je El-Kalem – Izdavački centar Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

U prvom poglavlju „O imovini“ (str. 19-44) autor ističe da je kod hanefijskih pravnika „naglasak bio na karakteristikama imovine, kao takve, a ne na onome čemu je ona služila u životu ljudi“ (str. 21), što će vremenom dati sasvim drugačija pravna tumačenja o recimo uzurpaciji tuđe imovine i slično. Takav pristup ostavit će vidljiv trag na presudama šerijatskih sudija i fetvama hanefijskih pravnika koje su se umnogome razlikovale od pravnih rješenja učenjaka malikijske, šafijske i hanbelijske pravne škole. Autor se fokusira na raspravu hanefijske uleme o tome da li se korist od stvari ima smatrati imovinom ili ne (str. 23), zatim se govori o imovinskom pravu koje osoba stječe na imovini u vlasništvu drugih lica, odnosno pravu korištenja, pravu služnosti i založnom pravu (str. 27). Govoreći o vrstama imovine autor ukazuje da se „u šerijatskom pravu na stvar gleda s nekoliko različitih strana, s obzirom na njenu

prirodu, ulogu i namjenu“ pa postoji nekoliko podjela stvari, a najčešća je na pokretne i nepokretne stvari; zamjenjive i nezamjenjive stvari; potrošne i nepotrošne stvari; djeljive i nedjeljive stvari; proste i složene stvari; stvari u pravnom prometu i van pravnog prometa (str. 31-42). U prvom poglavlju se također naglašava faktor namjere (*nijet*) kod definiranja prirode pripadka stvari koja mora služiti svrsi glavne stvari. Na kraju poglavlja o imovini pojašnjen je odnos lica i stvari u šerijatskom pravu koji može biti uspostavljen u posjedovnom ili vlasničkom obliku. Imovina (*mal*, pl. *amwal*) u šerijatskom obligacionom i stvarnom pravu zauzima centralno mjesto sa potpunim i neograničenim vlasništvom (*milk tam*) ili nepotpunim vlasništvom i ograničenim pravom raspolaganja. U prvom poglavlju predstavljen je i evolutivni tok hanefijske pravne misli o imovini, koja je u početku imovinom smatrala samo materijalne stvari dok će se korist od stvari (*manfaa*) smatrati imovinom u zvaničnim tumačenjima svih pravnih škola, pa na koncu i hanefijske. Autor na kraju prvog poglavlja ukazuje na neminovnost razvoja novih teorija šerijatskog stvarnog prava obzirom na promjene političkih i ekonomskih odnosa u svijetu.

U drugom poglavlju „O pravu vlasništva“ (str. 45-82) govori se o upotrebi, korištenju i raspolaganju stvarima kao najvažnijem elementu vlasništva, te o tome da je „pravo vlasništva općenitije i šire od ovlaštenja raspolaganja“ (str. 49). Obrazlažući osnovne karakteristike prava vlasništva u šerijatskom pravu, autor kroz navođenje članova ranih kodifikacija hanefijskog fikha ukazuje na četiri osnovna principa šerijatskog stvarnog prava (str. 51-53): a) pravo vlasništva je potpuno pravo, u smislu da vlasnik nikome ne odgovara za svoje postupke; b) pravo vlasništva je ekskluzivno pravo, u smislu sprečavanja svih drugih lica da ugroze vlasnika u njegovom pravu na vlasništvo na stvari; c) pravo vlasništva je trajno pravo, u smislu da pravo vlasništva postoji sve dok stvar postoji u svom izvornom obliku i da se pravo vlasništva veže za stvar a ne za lice; d) pravo vlasništva je apsolutno pravo, u smislu da su ovlaštenja vlasnika na stvari neograničena i mogu eventualno biti ograničena validnim šerijatskim propisom. Ilustracije radi, posljednji princip prava vlasništva je normiran u kodifikacijama na sljedeći način: U odredbi člana 162 *Muršid al-Ḥayrāna* stoji: *Ničije vlasništvo se ne može oduzeti bez valjanog šerijatskog razloga*; dok u članu 165 istog zakonika stoji: *Ako bude zahtijevao opći interes, izuzet će se vlasništvo od lica, uz pravičnu nadoknadu, da bi se proširio javni put, ali se stvar neće izuzeti iz posjeda vlasnika dok se ne plati pravična nadoknada* (str. 53). Zatim se u ovom poglavlju govori o tome na koji način običajno pravo regulira pitanje pripadka stvari onda kada to nije regulirano ugovorom. U ovom poglavlju dalje čitamo da u osnovi plodovi pripadaju vlasniku stvari (str. 56) dok bi plodovi sa uzurpiranog po-

ljoprivrednog zemljišta pripali uzurpatoru zemljišta a ne vlasniku iz razloga što „usjevi pripadaju onome čija je sjetva“ (str. 57). Ovo je samo jedna u nizu čestih dionica u kojima autor krajnje razgovjetno, precizno i sa puno pravničkog senzibiliteta kroz navođenje razloga norme (*illa al-hukm*) zapravo objašnjava naizgled zamršena pravna pitanja iz oblasti šerijatskog imovinskog prava. Kavazović u svoje razmatranje nije uvrstio sve informacije kojima raspolaže nego samo pažljivo odabrane pravne konstrukcije koje su relevantne za konkretno pitanje islamske jurisprudencije. Takav fokusirani pristup omogućuje čitaocima koji žele saznati osnovne informacije o šerijatskom imovinskom pravu dostatno razumijevanje svake razmatrane teme.

Autor naglašava da šerijatsko imovinsko pravo predviđa ograničenja u raspolaganju stvarima u slučaju zloupotrebe prava, prava preče kupnje, nezakonitog prisvajanja tuđe stvari i postojanja tuđeg prava na stvari (61-66), čime na indirektan način odgovara na česte dileme. Zanimljivim se čini i dio ovog poglavlja koji govori o važnom segmentu šerijatskog stvarnog prava, etažnom i vlasništvu na zajedničkim dijelovima zgrade, zatim o vlasništvu na zadužbinama i suvlasničkom vlasništvu i principu da „prisilna sudska dioba u šerijatskom pravu nije dozvoljena“ (str. 81). U zaključnim razmatranjima drugog poglavlja autor podsjeća da „pravo vlasništva u šerijatskom pravu je temeljno stvarno pravo, koje spada u red apsolutnih prava, dok se sva druga stvarna prava kvalificiraju kao ograničena“ (str. 81).

Treće poglavlje „O načinima stjecanja prava vlasništva“ (str. 83-110) govori o mogućnostima stjecanja prava vlasništva prema hanefijskoj pravnoj doktrini ali i situacijama i razlozima kada dolazi do odstupanja od klasičnog hanefijskog mišljenja, poput prava preče kupnje. Sažeto, utemeljeno, argumentirano i jasno autor sagledava poziciju šerijatskog prava u odnosu na stjecanje prava vlasništva prisvajanjem ili okupacijom stvari; kultiviranjem pustih zemljišta; prisvajanjem voda, blaga i rudnih bogatstava; prisvajanjem u vlasništvo kopnenih i morskih životinja; stjecanjem prava vlasništva na prirasti s javnih i privatnih zemljišnih površina; stjecanjem prava vlasništva na izgubljenju stvari; stjecanjem prava vlasništva na napuštenoj nekretnini; stjecanjem prava vlasništva gradnjom na tuđem zemljištu; stjecanjem prava vlasništva građenjem zgrade tuđim materijalom; stjecanjem prava vlasništva putem prirastanja nekretnine nekretnini; stjecanjem prava vlasništva prijenosom vlasništva na temelju pravnog posla; stjecanjem prava vlasništva jednostranim pravnim poslom putem oporuke, putem zadužbine i oprostom od dugovanja; stjecanjem prava vlasništva dvostranim pravnim poslom, ugovorom o kupoprodaji, ugovorom o nagodbi i ugovorom o poklonu; stjecanjem prava vlasništva nasljeđivanjem. Obradene šerijatskopravne teme (*mesele*) su bile i još uvijek jesu česta pitanja u oblasti fetve,

pitanja i odgovora, dopuštenog i zabranjenog i sličnih formi propitivanja u kontekstu savremenih muslimanskih dilema, zahvaljujući čemu muslimani danas na njih uglavnom imaju gotovo identične stavove.

U četvrtom poglavlju naslovljenom „Pravne pretpostavke za stjecanje prava vlasništva“ (str. 111-122) govori se o propisima prava preče kupnje, posjedovanja ili držanja stvari.

U prvom dijelu petog poglavlja naslovljenog „Nepotpuna stvarna prava“ (str. 123-154) govori se o nepotpunom vlasništvu, odnosno o pravu na ličnu korist od stvari i prestanku prava korištenja, zatim o načinima i oblicima sticanja prava služnosti. U dugom dijelu ovog poglavlja istraženo je pitanje stanarskog prava sa pozicije islamskih propisa, običaja i islamskih vrijednosti.

Posljednje, šeto poglavlje „Popratna stvarna prava“ (str. 155-168) govori o uspostavljanju, karakteristikama i predmetu ručnog zaloga, zatim o koncesiji i nasljednom zakupu kao ograničenom stvarnom pravu nad privatnom nekretninom ali ne i nekretninom koja je zadužbina (*vakuf*) ili javno dobro.

U zaključnim razmatranjima o šerijatskom stvarnom pravu (str. 169-177) ponuđeni su naznačajniji stavovi o šest obrađenih oblasti studije. Popis korištene literature ukazuje na činjenicu da je istraživanje fokusirano na originalna fikhška djela koja su muslimani prihvatili kao relevantna u oblasti imovinskog prava, bez obzira na vrijeme i mjesto u kojem su nastala.

Knjiga *Šerijatsko stvarno pravo u ranim kodifikacijama šerijatskog imovinskog prava* Huseina Kavazovića, pisana prije svega od uleme ulemi, dragocjen je doprinos razumijevanju i primjeni šerijatskog imovinskog prava. Toplo je preporučujemo svim istraživačima, studentima i pravnicima zainteresiranim za dublje poznavanje islamske pravne nauke.

Adresa autora
Author's address

Senad Ćeman
Univerzitet u Sarajevu
Fakultet islamskih nauka
senad.ceman@fin.unsa.ba

